

ВОЛОДИМИР МОРОЗ

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ПРОПАГАНДИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОУН

Історія українських засобів масової інформації сьогодні досліджується досить жваво, але питання, дотичні до національно-визвольної боротьби ОУН і УПА, вивчені слабо. Опрацьовано деякі аспекти видавничої справи, а використання технічних засобів (радіомовлення) досі залишається нерозкритим, хоча воно включає роботу двох станцій: “ім. Євгена Коновальця” (1941 р.) та “Вільна Україна” (“Самостійна Україна”, кодова назва “Афродита”; 1943 – 1945 рр.). І це пояснюється не тільки кон’юнктурою (дослідження історії ОУН-УПА ще досі не заохочуються), а й із загальною необізнаністю із цим питанням. Пропонована стаття повинна сприяти розв’язанню цієї проблеми.

Питання радіомовлення ОУН підняте у кількох статтях різних авторів, написаних без опрацювання основного масиву матеріалу. Це визначило існування суттєвих прогалин. Наприклад, досі існують розбіжності щодо назви радіостанції “Афродита”. Одні дослідники послуговуються назвою “Вільна Україна” (П. Мірчук, В. Косик, І. Гришин-Гришук, Г. Дем’ян)¹, інші – “Самостійна Україна” (М. Лебедь, М. Прокоп, В. Лизанчук)². У виданнях “Літопису Української Повстанської Армії”, працях-спогадах Володимира Макара і Петра Дужого використовуються обидва варіанти³. Мало того, у 16-му томі “Літопису УПА” в тексті радіостанція називається “Самостійна Україна”, а в англійському резюме до того ж таки тексту – “Vil’na Ukraina”. Спогади Альберта Газенбрукса

¹ Мірчук П. *Революційний змаг за УССД*. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон, 1987. – Част. II. – С. 85, 89, 90, 140; Косик В. *Україна і Німеччина в Другій світовій війні*. – Нью-Йорк – Львів, 1993. – С. 387-388; Дем’ян Г. *Іван Клим “Митар”, “Бурмач” // Шлях перемоги*. – 1994. – Ч. 21. – 21 травня. – С. 5.

² Лебедь М. *УПА*. – [Рим], 1946. – С. 74; Прокоп М. *Як загинув Ярослав Старух // Сучасність*. – 1969. – Ч. 9. – С. 83-94; Його ж. *У сорокаріччя III Надзвичайного Великого Збору ОУН // Сучасність*. – 1983. – Ч. 7-8. – С. 104-132; Лизанчук В. *Хто чув голос радіостанції “Самостійна Україна” // За Вільну Україну*. – 1996. – Ч. 151. – 26 грудня. – С. 2.

³ *Літопис Української Повстанської Армії*. – Т. 2: *Волинь і Полісся: німецька окупація. Книга друга: Бойові дії УПА*. – Третє видання. – Торонто, 1990. – С. 40-41; *Літопис Української Повстанської Армії*. – Т. 16: *Підпільні видання Закарпатської України*. – Торонто, 1987. – С. 180, 185; Дужий П. *Три листи з-за кордону (свідчення) // Шлях перемоги*. – 1994. – Ч. 6. – 5 лютого. – С. 7; *Записав Володимир Мороз 19 жовтня 1996 р. від Петра Дужого; Макар В. Пропагандивна діяльність УПА і її доповнення до пропаганди ОУН (радіопересилання УПА) // Визвольний шлях*. – 1982. – Кн. 8. – С. 943-948; Його ж. *Ярослав Старух – лицар Золотого Хреста Заслуги // Альманах “Гомону України” на рік 1987*. – Торонто, 1987. – С. 54-64.

не з'ясовують ситуації: “Ви чуєте голос вільної і незалежної України” (див. додаток). Підпільне видання “Осередок пропаганди і інформації при Проводі ОУН” (1948 р.) вживало назву “Вільна Україна”⁴, а “Щоденні вісті Української інформаційної служби” (1944 р.) – “Самостійна Україна”⁵. Враховуючи достовірність і вагомість аргументів, можна стверджувати право на існування обох назв. У цьому дослідженні далі вживатиметься кодова назва “Афродита”.

Письмових свідчень про радіостанції ОУН майже не виявлено. Єдиний відомий документ побіжно говорить про роботу “Афродити”⁶. Значну цінність становлять друковані у підпільній періодиці посмертні згадки про Ірину Гевак, Івана Кліма та Ярослава Старуха⁷. Найважливішими публікаціями є дві статті у підпільній газеті “Щоденні вісті Української інформаційної служби”, одна з яких передруковує повідомлення радіостанції “Афродита”, інша подає інформацію про режим її роботи⁸.

Потрібні відомості збереглися в архівах радянських партійних і каральних органів. Особливе значення має судова справа Альберта Газенбрукса, у якій містяться акт про арешт, протоколи допитів, судового засідання і вирок. У ході слідства й на суді А. Газенбрукс вдало приховав справжній характер своєї підпільної роботи, тому цінність його свідчень невисока. Серед матеріалів справи найбільше значення має акт про арешт, який фактично є актом про знищення радіостанції⁹. Доповнюють його доповідні записки більшовицького керівництва Сколівського району в Дрогобицький обком КП(б)У¹⁰.

⁴ Повідомлення // *Осередок Пропаганди і Інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)*. – 1948. – Ч. 2. – С. 1-2. Передрук: Мороз В. *Правдиве слово “Афродити”* // *Шлях перемоги*. – 1998. – 13 травня. – С. 6.

⁵ *Щоденні Вісті Української інформаційної Служби*. – 1944. – Ч. 81. – 10 липня. – С. 1-2 // *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України)*. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 5-53в. Про це теж див.: Содоля П. *Українська Повстанча Армія, 1943-49. Довідник II*. – Нью-Йорк, 1995. – С. 259.

⁶ *Лист Лава до Дениса // Літопис Української Повстанської Армії*. – Т. 2: *Волинь і Полісся: німецька окупація. Книга друга: Бойові дії УПА*. – Третє видання. – Торонто, 1990. – С. 40-41.

⁷ *Впави на полі слави // Інформатор*. – 1946. – Ч. 1; *Наші втрати // За Українську Державу*. – 1944. – Ч. 3 – 23 травня. – С. 3; *Наші втрати: Іван Клим // Ідея і чин*. – 1944. – Ч. 7. – С. 31-32; *Повідомлення // Осередок Пропаганди і Інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)*. – 1948. – Ч. 2. – С. 1-2.

⁸ *Щоденні Вісті Української Інформаційної Служби*. – 1944. – Ч. 75. – 27 липня. – С. 1 // *ЦДАВО України*. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 58; *Щоденні Вісті Української Інформаційної Служби*. – 1944. – Ч. 81. – 10 липня. – С. 1-2 // *ЦДАВО України*. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 5-53в.

⁹ *Архів Управління Служби безпеки України у Львівській обл.* – Спр. П-36153.

¹⁰ *Державний архів Львівської обл.* – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 56. – Арк. 21, 191.

У цій статті використано також документи та матеріали, які відображають передумови створення радіостанцій, хід їх організації та функціонування. Як правило, це програмні матеріали ОУН та інформаційні повідомлення про національно-визвольну боротьбу, друковані у підпільній періодиці. Крім того, цінні відомості є у фундаментальному дослідженні Григорія Дем'яна "Повстанський мартиролог Сколівщини"¹¹.

Основу джерельної бази становлять спогади колишніх співробітників радіостанцій ОУН: Альберта Газенбрукса, Люби Лемик, Володимира Макара, Галини Чуйко-Петренко¹². Питання радіомовлення ОУН торкалися різні причетні особи: Михайло Біраковський¹³, Петро Дужий, Богдан Казанівський, Богдан Подолянко, Мирослав Прокоп. Автор цих рядків записав спогади мешканців с. Ямельниця Богдана Кіндратишина і Дмитра Савчина¹⁴. Про роботу львівської радіостанції імені Євгена Коновальця писали у спогадах про відновлення Української Держави Микола Климишин, Ярослав Стецько та інші учасники тих подій. Мемуари потребують ретельного аналізу, оскільки їх достовірність, а отже, й важливість визначається такими чинниками, як обізнаність зі справами радіостанцій, забування, перекручення певних фактів і суб'єктивне їх трактування.

Відомий науковець і публіцист Володимир Макар один із розділів нарису про пропагандистську діяльність ОУН і УПА присвятив радіомовленню, а саме підпільній радіостанції "Вільна Україна" ("Афродита")¹⁵. Він працював основну частину спогадів, зробив їх загальний аналіз, враховуючи, зокрема, і свою участь у тогочасних подіях. Донедавна робота В. Макара була найдокладнішою публікацією на цю тему. Учений також активно збирав і друкував у газеті "Гомін України" (Торонто, Канада), у мемуарних збірниках "Бойові друзі" матеріали з історії ра-

¹¹ *Повстанський мартиролог Сколівщини / Зібрав і впорядкував Г. Дем'ян // Сколівщина. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 301-725.*

¹² *Газенбрук А. Мое перебування в УПА // Гомін України. – 1968. – 10 серпня. – С. 9, 16; Лизанчук В. Голос правди про національно-визвольну боротьбу українського народу // Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. – Львів, 1997. – С. 64-73; Макар В. В обслузі Афродити // Макар В. Споми́ни та роздуми / Зібрання творів у 4-х т. – Торонто – Київ, 2001. – Т. 2: Бойові друзі. Книга перша. – С. 321-333 (уперше опубліковано в Торонто у 1980 р.) та ін.; Петренко Г. Ще про "Афродиту" // *Визвольний шлях*. – 1998. – Кн. 7. – С. 811-817.*

¹³ *Свою участь у роботі радіостанції "Вільна Україна" він з'ясував у кількох спогадах, які сьогодні зберігаються в домашньому архіві Григорія Дем'яна.*

¹⁴ *Записав Володимир Мороз 16 серпня 1998 р. від Богдана Кіндратишина в с. Ямельниця Сколівського району Львівської області; записав Володимир Мороз 16 серпня 1998 р. від Савчина Дмитра в с. Ямельниця Сколівського району Львівської області.*

¹⁵ *Макар В. Пропагандивна діяльність УПА і її доповнення до пропаганди ОУН (радіопресилання УПА) // *Визвольний шлях*. – 1982. – Кн. 8. – С. 943-948.*

Володимир Макар

гукнутися тих, хто знав що-небудь про роботу “Афродити”, та продовжувати дослідження цієї теми. На шпальтах газети відбулася дискусія за участю Володимира Косика¹⁹ та Володимира Мороза²⁰. Результати її, а також ряд отриманих спогадів (Люби Лемик та кількох мешканців села, де працювала “Афродита”) Василь Лизанчук узагальнив у своєму оновленому нарисі²¹. У 1998 р. з’явилися публікації автора цієї статті, у яких

діостанції (зокрема спогади Юліана Гошовського, Альберта Газенбрукса, Михайла Біраковського та власні).

Крім В. Макара, роботу обох радіостанцій розглядає у своїй праці “Україна і Німеччина у Другій світовій війні” Володимир Косик¹⁶. Найактивніший з дослідників історії української національно-визвольної боротьби Григорій Дем’ян опрацьовував питання місцезнаходження та персоналу радіостанції “Афродита”, написав протягом 1993 – 1995 рр. біографічні нариси про К. Цмоця та І. Кліма¹⁷. За його пропозицією з 1995 р. даною темою почав займатись автор цієї статті.

Вивчення діяльності радіостанції “Афродита” пошвавив Василь Лизанчук, опублікувавши замітку у львівській газеті “За вільну Україну”¹⁸. Він закликав від-

¹⁶ Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. – С. 387-388.

¹⁷ Дем’ян Г. Іван Клім-“Митар”-“Бурмач” // Шлях перемоги. – 1994. – 21 травня. – С. 5; Його ж. Костянтин Цмоць-“Модест” // Шлях перемоги. – 1993. – Ч. 27. – 3 липня. – С. 5.

¹⁸ Лизанчук В. Хто чув голос радіостанції “Самостійна Україна” // За Вільну Україну. – 1996. – 26 грудня. – С. 2. Передрук: Молодь України. – 1997. – 20 березня.

¹⁹ Косик В. Вільний голос із Карпат // За Вільну Україну. – 1997. – 27 лютого. – С. 2.

²⁰ Мороз В. Підпільна радіостанція “Афродита” // За вільну Україну. – 1997. – 12 червня. – С. 2.

²¹ Лизанчук В. Голос правди про національно-визвольну боротьбу українського народу // Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. – Львів, 1997. – С. 64-73; Лизанчук В. Голос правди про визвольну боротьбу // Молода Галичина. – 1997. – 4 листопада. – С. 2-3.

з'ясовувались основні питання історії радіомовлення ОУН²². Про це йшлося також у примітках до перевидання творів Володимира Макара²³.

На сьогодні опубліковано низку нових досліджень про технічні засоби пропаганди (радіомовлення) і виявлено багато джерел, які висвітлюють цей аспект діяльності українського визвольного руху. Тож є всі підстави зробити їх докладний аналіз та з'ясувати основні моменти даного питання.

Захопивши на початку Другої світової війни кілька радіопередавачів, Організація Українських Націоналістів почала розбудовувати власну службу радіозв'язку. Його застосовувала Українська Повстанська Армія на Волині (1943 р.). Були спроби створити

єдину мережу, від якої згодом відмовилися через значні витрати, а також через складність використання в умовах підпілля. Але деякий час при головному військовому штабі УПА існував окремий підрозділ Центрального технічного зв'язку (ЦТЗ), яким керував Михайло Медвідь ("Карпович", "Креміль", "Крем'янецький")²⁴. Під охороною сотень УПА на Миколаївщині протягом травня – липня 1944 р. відбувався вишкіл радистів під керівництвом "Віктора" й Олега Цісика – "Миколи"²⁵. З допомогою радіо оунівці мали намір підтримувати постійний контакт із

Михайло Медвідь

²² Мороз В. Радіостанція ОУН-УПА "Вільна Україна" (кодова назва "Афродита") // *Визвольний шлях*. – 1998. – Кн. 3. – С. 307-315; Мороз В. *Правдиве слово "Афродити"* // *Шлях перемоги*. – 1998. – 13 травня. – С. 6.

²³ Мороз В. *Примітки // Макара В. Спомини та роздуми / Зібрання творів у 4-х т.* – Торонто – Київ, 2001. – Т. 1. – С. 420; Т. 2. – С. 336-344; Т. 3. – С. 454-479; Т. 4. – С. 489-492.

²⁴ Бослав Марко [Дяченко Михайло] *Підполковник Михайло Медвідь ("Крем'янецький", "Карпович") // Чорний ліс. Неперіодичне видання УПА.* – 1948. – Ч. 1-2. *Передрук: Літопис Української Повстанської Армії.* – Торонто, 1978. – Т. 3. – С. 196.

²⁵ К[омар] Л. *Шляхами зв'язкової // Сучасність.* – 1983. – Ч. 10. – С. 108, 115; Комар Л. *Зі споминів радистки УПА // Літопис Української Повстанської Армії.* – Т. 26: *Українська Головна Визвольна Рада. Документи. Офіційні публікації. Матеріали. Книга четверта: Документи і спогади / Збір. Є. Штендера. Ред. Петро Й. Потічний.* – Торонто – Львів, 2001. – С. 200–208; Содолю П. *Українська Повстанча Армія. Довідник II...* – С. 142.

представниками українського підпілля за кордоном. Але радіозв'язок Україна – Захід встановлений не був, імовірно, з міркувань безпеки або через можливість більшовицьких провокацій.

Уперше з метою пропаганди радіомовлення було застосовано у 1941 р. Інструкції Проводу наказували похідним групам ОУН насамперед “захоплювати радіостанції, надавати в перших днях безнастанно бойові заклики, маніфест до українського народу й народів поневолених Москвою, пропаганду націоналістичної програми, бойові марші, патріотичні пісні й деклямації, комунікати про успіхи революції й військові події. Радіонадачі висилати на цих самих хвилях, що до того часу. Важніші справи й вістки надавати в тих самих годинах, що давніше й повтаряти їх що дві-три години. З матеріялами поступати так, як би радіостанція мала бути за кілька годин втрачена. (Може бути збомбардована). Не давати непотрібного, найліпше повторити те, що найважливіше”²⁶. Обласний референт пропаганди повинен був “уліпщувати програму радіопередач”²⁷.

У похідній групі, яка 30 червня 1941 р. прибула до Львова, завдання негайно заволодіти радіостанцією та організувати її роботу покладалося на Ярослава Старуха і Лева Ребета. Крім того, Я. Старух відповідав за зміст радіопередач та створення редакції львівської радіостанції ім. Євгена Коновальця²⁸.

Один із найважливіших державних документів української історії – Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. – вперше прозвучав у передачах львівської радіостанції. Так про нього дізналися на Закарпатті й

Ярослав Старух

²⁶ Пропагандивні вказівки на передвоєнний час, на час війни й революції та на початкові дні державного будівництва [травень 1941 р.] – С. 11.

²⁷ Там само. – С. 16.

²⁸ Кук В. Відновлення Української Держави // Національно-визвольна боротьба 20-50-х років ХХ ст. в Україні. Збірник матеріалів Першої міжнародної наукової конференції. Львів, 25-26 червня 1991 р. – Київ – Львів, 1993. – С. 43-44; Стецько Я. 30 червня 1941. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон, 1967. – С. 181.

Гуцульщині, у Польщі та інших куточках світу²⁹. Диктори Юліан Савицький і Зенон Тарнавський (згодом керівник театру “Веселий Львів” і старшина дивізії “Галичина”³⁰) по черзі зачитували цей документ в ефірі кілька разів увечері 30 червня та 1 і 2 липня³¹. “Слухайте! Слухайте! Говорить Львів, перша українська державна радіостанція імені полковника Євгена Коновальця! Вчора, в понеділок 30 червня 1941 року, на Національних Зборах, що відбулися ввечері в домі “Просвіти”, проголошено відновлення Української Держави...” – так, за спогадами сучасника, розпочиналося повідомлення³². Станція передавала також пастирський лист митрополита Андрея Шептицького, наказ про призначення Голови Українського державного правління (УДП) та заяву Проводу ОУН³³. Керівник радіостанції Ярослав Старух став державним секретарем (заступником міністра) Міністерства пропаганди та інформації УДП³⁴. Повідомлення львівської радіостанції знайшли відображення на сторінках тогочасної української преси³⁵.

Юліан Савицький

²⁹ Дем'ян Г. Гуцульщина у визвольній боротьбі ОУН і УПА. Нарис історії та фольклористики // Історія Гуцульщини. – Львів: Логос, 2000. – Т. V. – С. 274-434; Сидор М. У Добромилі // Вісник. Орган Організації Оборони Чотирьох Свобід України. – 1948. – Ч. 6-7. – С. 7.

³⁰ Тис Ю. Пам'яті вірного друга // Шлях перемоги. – 1962. – 2 вересня. – С. 3-4. До речі, рідний брат Зенона Мирон Тарнавський-“Зимовіт” керував у другій половині 1944 р. інформаційно-пропагандистським осередком на Золочівщині, де, зокрема, приймали і обробляли радіоновини.

³¹ Климшин М. В поході до волі. Спомини. Видання друге. – Т. I. – Детройт: Українська книгарня, 1987. – С. 38-40.

³² Романишин О. В 40-ву річницю Акту // Визвольний шлях. – 1981. – Ч. 9. – С. 1032.

³³ Кук В. Відновлення Української Держави... – С. 48; Романишин О. В 40-ву річницю Акту... – С. 1032-1034; Сидор М. У Добромилі... – С. 7.

³⁴ Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – Київ, 1996. – С. 241.

³⁵ Див. статтю Ореста Дзюбана “Преса Станіславщини другої половини 1941 року” у цьому збірнику.

2 липня 1941 р. німці захопили радіостанцію ім. Є. Коновальця, частину працівників заарештували (зокрема Юліана Савицького³⁶). Радіостанція для ОУН була втрачена. Практично всі передачі поступово були переведені на німецьку мову. У 1943 р. українська програма тривала всього 30 хвилин – від 10.30 до 11.00. 1 вересня 1943 р. для неї виділили інший час – від 17.15 до 17.45. Транслявали, як правило, українську класичну музику або народні пісні. Ось як про це писала легальна газета “Львівські вісті” (ч. 196 за 30 серпня 1943 р.): “В 1941 році німецька влада, перебравши в свої руки львівську радіовисильну, зразу віддала її до диспозиції українського населення в Галичині... Пам’ятаймо, що кожна надана і вислухана передача, це велика популяризація нашого мистецтва і нове наві’язання контакту з слухачами, а кожна отверта, об’єктивна реакція на передачу (письмо до радія), це цеголка до розбудови, поліпшення і вдосконалення нашого радієвого питання”.

Подібне відбувалось і в інших українських містах під час просування похідних груп ОУН на схід в 1941 р.: опановані ними радіостанції німці відбирали або не давали можливості їх захопити. Наприкінці 1941 р. на території України, окупованій німцями, сім радіостанцій працювали українською мовою, але, як уже було сказано, в обмеженому режимі. 1 жовтня 1942 р. начальник німецької поліції безпеки та СД у генеральному окрузі Київ, застерігаючи керівництво про надто великі утиски українців у радіопередачах берлінської станції “Вісла-Варшава” (тоді вже єдиної, яка вела мовлення українською), писав: “Якщо подумати, що більшу частину радіослухачів складають українські мешканці і що цим мешканцям дається українською мовою тільки зведення німецького головного командування і двічі в тиждень коротка доповідь (10 хвилин) українською мовою “Плани на майбутнє”, то стає ясно, що про ніяку радіопропаганду мова йти не може”³⁷. Натомість він пропонував збільшити час мовлення українською мовою, подавати протибільшовицькі матеріали про голодомор, масові арешти, розстріли, про усунення українців і домінування євреїв в адміністрації, навчальних закладах та НКВД³⁸. Ці пропозиції реалізовані не були, тому в українському ефірі переважали чужомовні й ворожі радіостанції.

³⁶ Савицький Юліан, С. Фелікса (12.04.1915, м. Львів – 04.1945, м. Ебензее, Німеччина). Закінчив у Львові народну школу, гімназію, однорічну адміністративно-торговельну школу та дворічну рецитаторську школу при Музичному інституті ім. М. Лисенка. У 1940-1941 рр. – студент факультету української філології Львівського університету, член студентської мережі ОУН. Працював диктором Львівської радіостанції, зачитував Акт 30 червня 1941 р. Заарештований гестапо 2.07.1941 р., сидів у Авишівці. Загинув у концентраційному таборі Ебензее у квітні 1945 р.

³⁷ ЦДАВО України. – Ф. 3676. – Оп. 4. – Спр. 475. – Арк. 404.

³⁸ Там само.

У 1942 р. постала потреба створити власну радіостанцію, яка мала протидіяти шкідливим впливам антиукраїнських сил і передавати в світ правдиві відомості про організовану національно-визвольну боротьбу українського народу під проводом ОУН проти німецьких та російських поневолювачів. У зв'язку з загрозою викриття трансляції мали тривати недовго, тому не могли містити великого обсягу інформації; та велике значення мав би вже сам факт використання підпіллям радіомовлення. Так, наприклад, радіостанція польського уряду в Лондоні "Світ" повідомляла, що нібито нелегально працює на окупованій Німеччиною польській території³⁹.

В умовах дезінформації радіомовлення відіграло важливу роль, особливо там, де не було можливості розповсюджувати підпільні видання. Свої передачі станція мала спрямовувати на пошук потенційних союзників як на Заході, так і серед поневолених народів СРСР та східної Європи. Хоч одним із головних стратегічних принципів ОУН була орієнтація на сили власного народу, це не означало відмови від допомоги ззовні. Ось що про це сказано у постановках III Конференції ОУН (лютий 1943 р.): "Ми шукаємо пунктів спільних інтересів нашої боротьби з інтересами других народів і держав і на цій площині формуємо основи для нашої міжнародної співпраці"⁴⁰. Союзникам повинна була імпонувати політична платформа українського визвольного руху. ОУН пропагувала "справедливу національно-політично-господарську перебудову Європи на засаді вільних національних держав під гаслом: "Свобода народам і людині", боротьбу за "новий соціальний лад, за громадську свободу", про що зазначалося ще на II Великому зборі у квітні 1941 р.⁴¹

В одній зі статей Мирослав Прокоп писав, що рішення про створення "Афродити" Провід ухвалив на початку літа 1943 р.⁴² Однак у кількох спогадах є згадки, що підготовча робота почалася швидше. Зокрема наприкінці 1942 – на початку 1943 р. у Львові відбувалися переговори між ОУН та польським підпіллям. Значних результатів вони не принесли⁴³. Тоді тільки у поляків, які з допомогою Англії налагодили власний

³⁹ *Polski ruch oporu 1939-1945. – Warszawa, 1988. – S. 1059.*

⁴⁰ *Ідея і чин. – 1943. – Ч. 3. – С. 6. Передрук: Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1996. – Т. 24. – С. 138.*

⁴¹ *Ідея і чин. – 1942. – Ч. 1. – С. 18. Передрук: Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1996. – Т. 24. – С. 48; Орленко О. Большевики в боротьбі з українським революційно-визвольним рухом в Другій імперіялістичній війні // Воля і Батьківщина. – 1996. – Ч. 2. – С. 103. Докладніше про зовнішньополітичну концепцію ОУН того часу див. статтю Володимира В'ятровича "Основні принципи зовнішньої політики ОУН" у цьому збірнику.*

⁴² *Прокоп М. У сорокаріччя III Надзвичайного Великого Збору ОУН... – С. 119.*

⁴³ *Лебедь М. Зовнішньополітична діяльність Генерального Секретаріату Зовнішніх Справ УГВР // Сучасність. – 1986. – Ч. 7–8. – С. 187-199; Матла З. Роман Шухевич (причини до біографії) // Альманах "Гомону України" на 1971 рік. – Торонто, 1971. – С. 48-49.*

Богдан Казанівський

опікувався Юліан Гуляк (“Арпад”, “Вир”, “Марко”, “Шрам”) – організаційний референт крайового проводу ОУН ЗУЗ, який часто бував у с. Ямельниця, де згодом розмістили радіостанцію⁴⁹. Від Дрогобицького обласного проводу ОУН із радіостанцією у 1943 – 1944 рр. співпрацю-

радіозв’язок, Організація купила за 45 тисяч злотих короткохвильовий радіопередавач і згодом переправила його на Сколівщину, в Карпати⁴⁴. Це сталося весною 1943 р. За словами Галини Чуйко, апаратура певний час зберігалася в неї вдома⁴⁵. Богдан Казанівський стверджував, що питанням радіостанції цікавився член Проводу ОУН Іван Климів-“Легенда”⁴⁶. Отже, підготовча робота, імовірно, почалася ще до його арешту і смерті у німецькій тюрмі 4 грудня 1942 р.

Відповідальним за організаційно-технічну роботу крайовий провід ОУН Західних українських земель (ЗУЗ) призначив Івана Кліма (“Митар”, “Бурмач”)⁴⁷. Цим він займався у 1943 р. до арешту німцями 11 січня 1944 р.⁴⁸ Додатково справою

⁴⁴ Петренко Г. Ще про “Афродиту” // *Визвольний шлях*. – 1998. – Кн. 7. – С. 811-813; Казанівський Б. *Шляхом Легенди*. – Лондон, 1975. – С. 266-267.

⁴⁵ Петренко Г. Ще про “Афродиту” // *Визвольний шлях*. – 1998. – Кн. 7. – С. 811.

⁴⁶ Казанівський Б. *Шляхом Легенди*. – Лондон, 1975. – С. 297.

⁴⁷ Бойко М. У боротьбі з гітлерівським наїзником (світлій пам’яті братів Клімів) // Макар В. *Бойові друзі*. – Торонто, 1993. – С. 233-234; Дем’ян Г. Іван Клим-“Митар”, “Бурмач” // *Шлях перемоги*. – 1994. – Ч. 21. – 21 травня. – С. 5.

⁴⁸ Клим Іван (19.09.1909, с. Старий Мізунь Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 9.03.1944, м. Дрогобич Львівської обл.). Навчався у Стрийській та Розатинській гімназіях, потім на факультеті права Ягеллонського університету в Кракові. Член УВО; в ОУН – від часу її заснування (1929). Повітовий провідник ОУН Долинщини, політв’язень польських тюрем (1937-1939). Учасник похідних груп ОУН, організатор підпілля в Запорізькій обл. і на Донбасі, член крайового проводу Осередніх і Східних Земель. Публічно повішений німцями.

⁴⁹ Макар В. В. *Обслузі Афродити* // Макар В. *Спомини та роздуми / Зібрання творів у 4-х т.* – Торонто – Київ, 2001. – Т. 2: *Бойові друзі. Книга перша*. – С. 326.

Богдан Вільшинський

Микола Гошовський

вав Богдан Вільшинський-“Орел”, а у 1944 р. – також, імовірно, обласний референт пропаганди Михайло Фарило-“Рубань”⁵⁰. На найвищому рівні організацією “Афродити” керував референт пропаганди Проводу ОУН Мирослав Прокоп-“Володимир”. У створенні підпільної радіостанції значну роль відіграв і т. зв. штаб для спеціальних доручень (або технічна референтура) при Проводі ОУН, яким керував Микола Гошовський-“Спартак”. Із його співробітників найбільше до творення “Афродити” до-

Дмитро Лушпак

⁵⁰ Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 3, 13; Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильна... – С. 13.

клялися Дмитро Лушпак (“Баглай”, “Вуйко”, “Слота”) і Богдан Подоляно-“Фелікс”⁵¹.

Був намір розмістити радіостанцію у Верхньому Синьовидному в хаті крайового зв’язкового Михайла Біраковського⁵², однак цю думку відкинули з міркувань безпеки: у цьому селі проходили залізниця й автодорога на Закарпаття, і через те завжди було багато німецьких вояків і поліції. Відтак вирішили розташувати радіостанцію глибше в горах, на захід від Верхнього Синьовидного. На місці справно керували член повітового проводу Осип Чулевич-“Грім” та його помічник, колишній вояк “Нахтігалю” Осип Шило-“Мурашка”⁵³. У Ямельниці апаратуру спочатку змонтували в західній частині села, у кривці в хаті Кіндратишинів, але через проблеми з ґрунтовими водами невдовзі перенесли на південний схід, на гору Ковбуру. Станція працювала в колибі на хребті, а згодом – на гірському схилі, за словами Дмитра Савчина, у кривці під “колибуватим” (подібним на колибу) каменем⁵⁴.

Технічним керівником “Афродити” став Юліан Гошовський⁵⁵, який тоді працював у відділенні фірми “Телефункен” у Кракові. Він, як згадував Богдан Подоляно, спочатку не погоджувався займатися монтаженням і обслуговуванням підпільної радіостанції. Тоді ОУН вдалася до хитрощів: його відпустили додому, на Стрийщину, де “попросили... сило”, після чого Юліан Гошовський змирився і взявся до роботи⁵⁶. Із Кракова привезли дружину і сина, які мешкали в с. Колодниці біля Стрия. Про них дбав Михайло Біраковський⁵⁷.

⁵¹ Мірчук П. *Революційний змаг за УССД*. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон, 1987. – Т. 2. – С. 85; [Подоляно] Б. Дмитро Лушпак-Баглай // *Український самостійник*. – 1962. – Ч. 2. – С. 37; Прокоп М. *У сорокові роковини протинімецької боротьби* // *Сучасність*. – 1981. – Ч. 10. – С. 71; Фелікс Остап [Подоляно Б.] *В запллі, що було фронтом // Український самостійник*. – 1961. – Ч. 7/8. – С. 40-45; Ч. 11. – С. 31-36; 1962. – Ч. 2. – С. 32-36.

⁵² Біраковський М. *Як повстала підпільна радіовисильна Української Повстанської Армії [і] О.У.Н. “Вільна Україна”-“Афродита”* – С. 1 / рукопис спогаду зберігається в домашньому архіві Григорія Дем’яна.

⁵³ Біраковський М. *Як повстала підпільна радіовисильна...* – С. 2-3.

⁵⁴ Лизачук В. *Голос правди про національно-визвольну боротьбу...* – С. 73; *Записав Володимир Мороз 16 серпня 1998 р. від Богдана Кіндратишина в с. Ямельниці Сколівського району Львівської області*; *Записав Володимир Мороз 16 серпня 1998 р. від Дмитра Савчина в с. Ямельниці Сколівського району Львівської області*.

⁵⁵ Гошовський Юліан, син Миколи (“Мак”; 2.01.1908, с. Фалиш Стрийського р-ну Львівської обл. – 31.07.1981, Керзонксон, штат Нью-Йорк, США). Закінчив гімназію, здобув вищу технічну освіту. Політв’язень польських тюрем. У 1930-х рр. – активний член ОУН на Стрийщині. У 1943 – 1944 рр. – технічний керівник підпільної радіостанції “Вільна Україна” (“Афродита”), відтак на еміграції.

⁵⁶ Фелікс О. [Подоляно Б.] *В запллі, що було фронтом // Український самостійник*. – 1961. – Ч. 11. – С. 34.

⁵⁷ Біраковський М. *Як повстала підпільна радіовисильна...* – С. 11; Фелікс О. [Подоляно Б.] *В запллі, що було фронтом // Український самостійник*. – 1961. – Ч. 11. – С. 34.

Передавач не відповідав повністю потребам радіостанції. Та оскільки інший дістати не було можливості, модифікували наявний. Для перевірки роботи радіостанції здійснювались пробні передачі, які у віддалених місцях на визначеній хвилі приймали підпільники. Підтвердження про прийом надходило каналами зв'язку ОУН й вимагало певного часу. Коли потужність і якість сигналу були недостатніми, передавач удосконалювали далі, шукали інші комплектуючі, проводили нові випробовування. Щоб

радіостанція могла пересуватися, Михайло Біраковський викрав у німців 3 мотори і 300 літрів бензину й завіз усе це до с. Крушельниця. Як з'ясувалося, для цього потрібні були інші двигуни. Незабаром вдалося їх отримати, а також налагодити стабільне постачання пального й олив⁵⁸. Мотор розташовували глибше під землею, щоб шум не викривив радіостанцію і не перешкоджав мовленню. З допомогою мотора динамо-машини виробляли струм, необхідний для роботи передавача. Імовірно, згодом двигун працював на карбіді, оскільки при ліквідації “Афродити” було вилучено балони з киснем⁵⁹. Радіостанція була готова до роботи восени 1943 р.

Постачання та охорону радіостанції забезпечувала спеціальна група служби безпеки (СБ) ОУН, якою керував співробітник СБ крайового проводу Кость Цмоць (“Град”, “Модест”)⁶⁰. За свідченням А. Газенбрукса, “Афродиту” обслуговувало 20-25 осіб, причому на самій станції перебувало не менше ніж 5 озброєних охоронців⁶¹. Радіостанцію охороняли, зокрема, Григорій Подолянко (“Калинко”, “Холодний”; до літа 1944 р.), місцеві повстанці “Вітер”, “Зозуля”, “Крук”, “Опришко”, “Турнос”, “Чайка”, “Юра”⁶². З метою безпеки околицю, де діяла радіостанція, восени 1943 р. оголосили тифозною⁶³. Харчі

Кость Цмоць

⁵⁸ Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильна... – С. 2-4.

⁵⁹ Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 8, 9, 54.

⁶⁰ Цмоць Костянтин, син Григорія (“Вовченко”, “Град”, “Модест”, “Стрілець”, “Юра”; 10.02.1914, с. Верхне Синьовидне Сколівського р-ну Львівської обл. – 21(22).12.1944, с. Юшківці, тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.). Навчався у Стрийській гімназії. Був членом Пласту; в ОУН – із поч. 1930-х рр. Політ'язень польських тюрем. Одружений з Марією Білас, сестрою Василя Біласа, страченого поляками у 1932 р. Окружений (обласний) провідник ОУН Стрийщини (1939 – 1941), двічі потрапляв до рук НКВД і двічі зумів утекти. Співробітник референтури СБ крайового проводу ОУН Західних українських земель. У 1943 р. відзначився при визваленні з німецької тюрми Олексія Гасина (Дрогобич), Дмитра Грицяя і Ярослава Старуха (Львів). Керівник охорони підпільної радіостанції “Вільна Україна” (“Афродита”) біля с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. Загинув у бою, похований у с. Юшківці.

⁶¹ Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 11.

⁶² Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 11; Жертви більшовицько-німецького терору села Ожидів / Укладачі Данилиха Стефанія, Карпа-Москва Софія, Петрів-Біль Єва, Наконечний Роман, Батюк Володимир. – Торонто, 1999. – С. 12 / Зберігається в Ожидівській середній школі Буського р-ну Львівської обл.

⁶³ Петренко Г. Ще про “Афродиту” // Визвольний шлях. – 1998. – Кн. 7. – С. 813.

та необхідні речі для працівників постачала місцева мережа ОУН, хоч інколи їх привозили з інших місць, наприклад, зі Львова⁶⁴. Доставкою продуктів, переховуванням підпільників та апаратури займалися місцеві мешканці Михайло Гнатів, Павлина Коплак, Юстина Попович, Андрій Ракочий, Юлія Яцків⁶⁵.

Восени 1943 р. поступово сформувався й редакційно-журналістський персонал радіостанції. Спочатку в Карпати зі Зборівщини виїхали “Зіна”, Володимир Макар-“Вадим” та Ірина Гевак-“Веселка”⁶⁶. Це сталося не раніше від кінця серпня, оскільки ще 21–25.08.1943 р. “Зіна” брала участь у III Надзвичайному великому зборі ОУН. У вересні того ж року боївка Костя Цмоця визволила з гестапівської тюрми у Львові Ярослава Старуха-“Лава”, який після лікування від тортур був призначений працівником радіостанції. Він очолив “Афродиту”, оскільки організовував радіомовлення у 1941 р.⁶⁷ Г. Чуйко згадувала, що зі Львова до радіостанції вона виїхала разом із Ярославом Старухом, “мабуть, в кінці жовтня 1943 р.”⁶⁸. Кілька днів вони жили в Верхньому Синьовидному у хаті шевця Михайла Біраковського⁶⁹.

Як філолог, “Зіна” відповідала за мовну редакцію українських та російських передач⁷⁰. Їй допомагала Галина Чуйко, яка теж писала тексти передач, насамперед різні відозви⁷¹. Володимир Макар займався обробкою інформаційних звітів ОУН і укладав на їх основі огляди життя та

⁶⁴ Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильна... – С. 17.

⁶⁵ Лизанчук В. Голос правди про національно-визвольну боротьбу... – С. 72-73.

⁶⁶ Макар В. В обслузі Афродити... – С. 322-323.

⁶⁷ Старух Ярослав, син Тимотея (“Вольт”, “Гомін”, “Лав”, “Максим”, “Ряст”, “Синій”, “Стояр”, “Стяг”, “Ярлан” та ін.; 17.11.1910, с. Золота Слобода Козівського р-ну Тернопільської обл. – 17.09.1947, біля с. Монастир на Любачівщині, тепер Польща). Закінчив Бережанську гімназію, навчався на правничому факультеті Львівського університету. Член “Пласту”, Української Військової Організації (УВО), відтак ОУН, член повітового проводу Бережанщини. Автор “12 прикмет характеру українського націоналіста”. У 1935 – 1937 рр. – член Крайової ексективи ОУН Західних українських земель (ЗУЗ) та Крайової ексективи Північно-західних українських земель (ПЗУЗ). Політв'язень польських тюрем (1929, 12.1934 – 1935, 10.1937 – 09.1939) і табору у Березі Картузькій (07.1934 – 12.1934). Один з організаторів проголошення Української Держави 30.06.1941. Член Проводу ОУН (1941 – 1942, 1945 – 1947), керівник радіостанції “Вільна Україна” (“Афродита”). У 1945 – 1947 рр. – крайовий провідник Західних окраїн українських земель (ЗОУЗ – Закерзоння), полковник-політвиховник УПА. Оточений у лісовій криївці разом зі своїми співробітниками, підірвав міну й загинув, щоб не потрапити в руки ворогам. Посмертно нагороджений Золотим хрестом заслуги.

⁶⁸ Петренко Г. Ще про “Афродиту” // *Визвольний шлях*. – 1998. – Кн. 7. – С. 812.

⁶⁹ Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильна... – С. 3-8; Петренко Г. Ще про “Афродиту”... – С. 813. Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильна... – С. 2-4.

⁷⁰ Макар В. В обслузі Афродити... – С. 323, 326.

⁷¹ Петренко Г. Ще про “Афродиту” // *Визвольний шлях*. – 1998. – Кн. 7. – С. 814.

Галина Чуйко

За словами Мирослава Прокопа⁷⁸, до підготовки іншомовних текстів були залучені Богдан Галайчук та Корнило Яворівський, колишній викладач іноземних мов українських гімназій у Львові та Яворові⁷⁹. В організації та роботі радіостанції допомагав Іван Вовчук⁸⁰ (у майбутньому – третій віце-президент УГВР і член Проводу ЗЧ ОУН), який у кінці 1943 р. – першій половині 1944 р. перебував в околицях Верхнього Синьовидного⁸¹.

боротьби на території України⁷². Обов'язки машиністки виконувала Ірина Гевак-“Веселка” (нар. бл. 1924 р. в с. Мокротин біля Жовкви), яка з 1942 р. переховувалася від німців: вони заарештували та стратили її батька і брата⁷³. Певний час технічну роботу в “Афродиті” виконувала Люба Лемик⁷⁴.

Заступником Я. Старуха, за деякими свідченнями, був “Вир”⁷⁵. Мешканець с. Ямельниця Богдан Кіндратишин згадував, що представники проводу “Вир” і “Сивий” мешкали у його родичів⁷⁶. “Сивий” – це, імовірно, Я. Старух, який після тортур у в'язниці гестапо завчасно посивів⁷⁷. Опрацювавши спогади Михайла Біраковського, Володимир Макар висловив припущення, що “Вир” – це Юліан Гуляк.

⁷² Макар В. В обслузі Афродити... – С. 330.

⁷³ Пелех Т. У вирі боротьби. – Мюнхен – Лондон, 1988. – С. 140-141.

⁷⁴ Лизанчук В. Голос правди про національно-визвольну боротьбу... – С. 72.

⁷⁵ Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильна... – С. 2-3.

⁷⁶ Лизанчук В. Голос правди про національно-визвольну боротьбу... – С. 73.

⁷⁷ Про це див.: Лебедь М. УПА... – С. 85-87; Макар В. Ярослав Старух – лицар Золотого Хреста Заслуги... – С. 54-64.

⁷⁸ Прокоп М. У сорокові роковини протинімецької боротьби // Сучасність. – 1981. – Ч. 10. – С. 71.

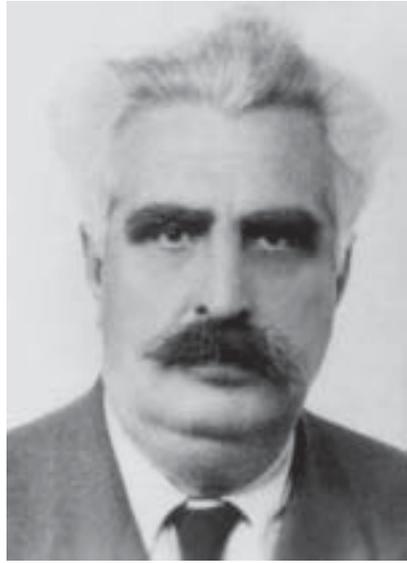
⁷⁹ Яворівський Корнило, син Нестора (1898, м. Львів – ?). Закінчив Коломийську гімназію, хорунжий австро-угорській армії (1916 – 1917), відтак був в італійському полоні (1917 – 1919). Навчався в Українському університеті у Львові (1921 – 1924), після чого викладав іноземні мови приватно і в українських гімназіях Яворова (1925 – 1926), філії Академічної гімназії у Львові (1935 – 1939). Працівник наукової бібліотеки і викладач англійської мови відділу аспірантури Львівського університету (1940 – 1941). Добре володів англійською, італійською, німецькою, польською і французькою, слабше – іспанською, російською, румунською та угорською мовами.

⁸⁰ Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильна... – С. 11.

⁸¹ Фелікс О. [Подольняк Б.] В заплілі, що було фронтом // Український самостійник. – 1962. – Ч. 2. – С. 35.

Мирослав Прокон

Іван Вовчук

Повідомлення з міжнародного життя складалися на основі прослуханих передач берлінських, лондонських, московських та ін. радіостанцій. Зазвичай це робив бельгієць Альберт Газенбрукс-“Західний”⁸², який почав працювати в радіостанції з грудня 1943 р. і читав англійські,

⁸² Газенбрукс Альберт (1915, м. Остенде, Бельгія – 7.09.1979, там само). Закінчив гімназію в Остенде (1932), Антверпенський університет (1936). Як вояк бельгійської армії, потрапив у травні 1940 р. у німецький полон, де пробув три місяці. Невдовзі після звільнення був вивезений на роботу в Берлін. При спробі втечі затриманий на кордоні окупованої Бельгії. Утік удруге і влаштувався нелегальним працівником на німецьку будівельну фірму “Папорт”. Потрапивши до Рівного на Волині, кинув роботу і пішки збирався дійти до Румунії, а звідти – повернутися в Бельгію до друзів і доньки. У січні 1943 р біля м. Дубно Рівненської обл. потрапив до українського підпілля. Вступив в ОУН, отримав псевдонім “Західний”. Якийсь час працював у референтурі пропаганди, опрацьовуючи радіювісті з Заходу. Під час перебування на Конференції поневолених народів, що проходила 21-22.11.1943 р. на Волині, Роман Шухевич наказав перевести А. Газенбрукса на роботу в радіостанцію. Заарештований при ліквідації радіостанції 7.04.1945 р. На допитах він приховав справжній характер своєї роботи в підпіллі. Справу двічі повертали на дорозслідування через плутанину в іноземних географічних назвах та іменах родичів підсудного, бо малограмотні слідчі та секретарі ніяк не могли правильно їх записати. Тому суд відбувся аж через два роки – 24.04.1947 р. А. Газенбрукс не мав паспорта, тому був засуджений як особа без громадянства. Мав адвоката й отримав “усього” десять років таборів. Із них відсидів вісім; виїшов на волю 23.06.1953 р., повернувся до Бельгії. Там його особливо не чекали, вважали радянським шпигуном і навіть переслідували за це.

Альберт Газенбрук

німецькі та французькі тексти⁸³. Передачі українською та російською мовами вела “Зіна”, яка мала сильний і приємний голос. Інколи її заміняла Галина Чуйко⁸⁴.

Цікавою є постать мовного редактора, постійного українського і російського диктора “Зіни”. У своїх спогадах Володимир Макар подав її справжнє ім’я – Валентина – і стверджував, що вона мала закінчену вищу освіту філолога⁸⁵. Галина Чуйко, знайома з нею з передвоєнних часів, називала її Валею Г. і говорила, що “Зіна” родом з Києва, навесні 1941 р. була студенткою останнього курсу (писала дипломну) філологічного факультету Київського університету⁸⁶. Мешканка Ямельниці Юлія Яцків, яка знала працівників радіостанції, казала, що прізвище “Зіни” – Горбаченко⁸⁷. У списках студентів п’ятого курсу філологічного факультету Київського університету з ім’ям Валентина і прізвищем, яке б починалося на літеру “Г”, є тільки одна особа – Валентина Гирба. Отже, справа ще вимагає остаточного з’ясування. Мирослав Прокоп згадував, що “Зіна” була учасницею ІІІ НВЗ ОУН, а також приписував їй авторство статті “Національна політика Москви в Україні”, надрукованої під псевдонімом З. І. Лугова у третьому номері журналу “Ідея і чин” за 1943 р.⁸⁸

Усі працівники редакції “Афродити” мали вищу або незакінчену вищу освіту. Троє – “Зіна”, Галина Чуйко та Іван Вовчук – були із Наддніпрянщини⁸⁹. Ті зі співробітників, хто згодом опинився в еміграції,

⁸³ Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 11; Макар В. В обслузі Афродити... – С. 329.

⁸⁴ Петренко Г. Ще про “Афродиту” // Визвольний шлях. – 1998. – Кн. 7. – С. 814.

⁸⁵ Макар В. В обслузі Афродити... – С. 323, 326.

⁸⁶ Петренко Г. Ще про “Афродиту” // Визвольний шлях. – 1998. – Кн. 7. – С. 814.

⁸⁷ Лизанчук В. Голос правди про національно-визвольну боротьбу... – С. 72.

⁸⁸ Прокоп М. Напередодні незалежної України. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Львів, 1993.

⁸⁹ Чуйко (за чоловіком Петренко) Галина, дочка Петра (14.04.1921, с. Журбин Бердичівського р-ну Житомирської обл.). Студентка факультету української філології Київського (1939 – 1940) та Львівського (1940 – 1941) університетів. Член ОУН, учасниця похідних груп, працювала в Києві і на Житомирщині. У 1942 р. вийшла заміж за члена Проводу ОУН Івана Клімівка-“Легенду” (загинув 4 грудня того ж року). Працівник підпілля у Львові (1942 – 1944), співробітник редакції радіостанції “Афродита” (кін. 1943). Живе в еміграції.

стали відомими науковцями і публіцистами (Володимир Макар⁹⁰, Богдан Галайчук⁹¹, Іван Вовчук).

У 1943 р. редакція знаходилася в сусідньому селі Крушельниця, яке мало зручніше сполучення зі Львовом. Тут перебували “Зіна”, Ірина Гевак–“Веселка”, Володимир Макар, Галина Чуйко⁹². Проте Крушельниця знаходилася при дорозі, тут періодично проїжджали німецькі війська, інколи відбувалися облави в пошуках втікачів із “баудінсту” чи неплатників контингенту. Десь у грудні 1943 р., після чергової облави, редакція також перебувала в Ямельниці⁹³. З погляду безпеки це село було вигіднішим, бо лежало у важкодоступній місцевості.

Після 19 грудня 1943 р. Галина Чуйко поїхала до Львова і більше не повернулася⁹⁴. 11 січня 1944 р. німці заарештували організатора радіостанції Івана Кліма, якого невдовзі публічно повісили на ринку в Дрогобичі (Львівська обл.)⁹⁵. Приблизно 20 березня 1944 р. Володимир Макар захворів на

Іван Кли́м

⁹⁰ Макар Володимир, син Лева (“Вадим”; 4.01.1911, м. Івано-Франківськ – 26.12.1993, м. Торонто, Канада). Закінчив Стайславівську гімназію (1929), навчався на природничо-математичному факультеті Львівського університету (1929 – 1932). Активний у студентському житті, член Пласту. З початку 1930-х рр. – член ОУН. Повітовий упівдіник ОУН Сокальщини, політв’язень польських торем (1937 – 1939) та концтабору в Березі Картузькій (1934 – 1935). На початку Другої світової війни поранений в ногу, яку ампутували. Співробітник української адміністрації у 1941 р., працівник референтури пропаганди при Проводі ОУН (1942 – 1944), зокрема у 1943 – 1944 – в радіостанції “Афродита”. В еміграції брав активну участь у громадсько-політичному житті, був член Головної ради ОУН, видавничого комітету “Літопис УПА”. Автор кількох десятків книг та статей, частина з яких увійшла до зібрання в чотирьох томах “Спомини та роздуми” (Київ – Торонто, 2000).

⁹¹ Галайчук Богдан-Тадей, син Володимира (21.07.1911, с. Угерсько Стрийського р-ну Львівської обл. – 31.07.1974, м. Буенос-Айрес, Аргентина). Закінчив Стрийську гімназію, навчався у Львівській політехніці, згодом – у Католицькому університеті в Лювені (Бельгія), який закінчив 1935 р. Член Пласту; в ОУН – від поч. 1930-х, близький друг Степана Бандери і Лева Ребета. Керував інформаційним відділом УЦК, одночасно працював у референтурі зовнішніх зв’язків при Проводі ОУН. Автор франкомовних текстів передач підільної радіостанції “Вільна Україна”. В еміграції – співробітник ЗП УГВР, дійсний член НТШ, професор міжнародного права університету Буенос-Айреса. Автор кількох десятків статей з теорії та історії дипломатії.

⁹² Макар В. В обслузі Афродити... – С. 323; Петренко Г. Ще про “Афродиту”... – С. 811-817.

⁹³ Макар В. В обслузі Афродити... – С. 328 – 329.

⁹⁴ Петренко Г. Ще про “Афродиту” // Визвольний шлях. – 1998. – Кн. 7. – С. 817.

⁹⁵ Наші втрати // За Українську Державу. – 1944. – Ч. 3. – 23 травня. – С. 3; Наші втрати: Іван Кли́м // Ідея і чин. – 1944. – Ч. 7. – С. 31-32.

тиф і три тижні пролежав під чужим прізвиськом у лікарні в м. Сколе; після одужання до роботи в “Афродиті” не повернувся⁹⁶.

За припущеннями Володимира Макара, радіостанція почала працювати, мабуть, у жовтні 1943 р.⁹⁷ У грудні 1943 р., за його твердженням, передачі виходили на хвилях 41–43 м три – чотири рази на день, тривали по 30 хвилин і велися чотирма мовами: українською, російською, англійською і французькою⁹⁸. Дослідник і мемуарист Микола Лебедь про період німецької окупації писав: “В тому часі працює вже фонічна короткохвильова радіостанція УПА “Самостійна Україна”, на хвилі 43 м., яка надає щоденно дванадцять чвертьгодинних авдіцій в чотирьох мовах – українській, російській, французькій і англійській”⁹⁹.

Улітку 1944 р. підпільна газета “Щоденні вісті Української інформаційної служби” подала таке оголошення про роботу радіостанції: “Радіовисильня Українського революційного самостійницького руху – “САМОСТІЙНА УКРАЇНА” висилає щоденно низку радіопередач українською, російською, французькою та англійською мовами. Відбір – на коротких хвилях у смузі 45–46 метрів. Години радіопередач українською мовою: 6.30, 12.30, 16.30 і 20.30, російською мовою: 21.00, французькою мовою: 22.00, англійською мовою: 22.30. Організуйте одиничне та групове слухання передач радіовисильні “Самостійна Україна” та поширюйте в массах її зміст”¹⁰⁰.

Галина Чуйко згадувала, що були також передачі німецькою мовою¹⁰¹. Вони були необхідні з огляду на бажання охопити аудиторію Центральної Європи. Про передачі німецькою мовою згадував і Михайло Біраковський. Коли 19 грудня 1943 р. на Сколівщині була буря (великий снігопад, швидкість вітру 30 м/с), через що радіостанція не працювала, її працівники – Я. Старух, Г. Чуйко, І. Гевак та “Зіна” – перебули цей час у нього вдома у Верхньому Синьовидному¹⁰². Тут вони зустрілися з М. Прокопом. Через три дні, тобто 21 грудня, о 20.15 передачі відновилися. За відсутності “Зіни” Юліан Гошовський говорив 5 хвилин українською мовою, після чого А. Газенбрукс – англійською, французькою і німецькою (по 2 хвилини кожною)¹⁰³. За спогадами М. Біраковського, на Великдень 1944 р. передача о 20.15 включала привітання зі

⁹⁶ Макар В. З буднів “підпільного літописця” // Макар В. *Спомини та роздуми / Зібрання творів у 4-х т.* – Торонто – Київ, 2001. – Т. III: *Бойові друзі. Книга друга.* – С. 38.

⁹⁷ Макар В. *В обслузі Афродити...* – С. 330.

⁹⁸ Там само.

⁹⁹ Лебедь М. УПА. – [Рим], 1946. – С. 74. *Передрук: Дрогобич, 1993.* – С. 120.

¹⁰⁰ *Щоденні Вісті Української Інформаційної Служби.* – 1944. – Ч. 75. – 27 липня. – С. 1 | // ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 58.

¹⁰¹ Петренко Г. *Ще про “Афродиту”* // *Визвольний шлях.* – 1998. – Кн. 7. – С. 814.

¹⁰² Біраковський М. *Як повстала підпільна радіовисильня...* – С. 12-15.

¹⁰³ Там само. – С. 15.

святом та огляд світових подій. Українською і російською мовою виступила “Зіна”, потім французькою, англійською і німецькою – А. Газенбрук. Того дня передачі транслювалися 4 рази, зокрема о 12.15 і 24.00¹⁰⁴.

Підсумовуючи усі джерельні відомості про частотний діапазон, тривалість, час і мову передач, бачимо, що не всі свідчення збігаються. Сьогодні немає можливості визначити, чия інформація точніша. З іншого боку, режим роботи радіостанції міг змінюватись, а отже, всі наведені твердження можуть бути правильними щодо різних періодів діяльності “Афродити”.

Щодо характеру передач, то це були не тільки політичні повідомлення. Мирон Ганушевський писав: “Через підпільну короткохвильну радіовисильню передавано у світ також українські пісні, що не тільки привертали увагу своєю красою, але й притягали молодь і чужинців до УПА”¹⁰⁵. Підтвердженням того, що транслювали також музику (найімовірніше, національний гімн або патріотичні пісні), є факт вилучення патефона під час ліквідації радіостанції і знищення при цьому 90 платівок¹⁰⁶. Крім того, на початку та в кінці кожної передачі звучали позивні радіостанції.

У 1944 р. з Відня привезли новий сучасний передавач¹⁰⁷, після чого технічна ділянка роботи “Афродити” не викликала зауважень. Радіостанцію слухали в Німеччині, Великобританії, Франції. Свідчення про передачі радіостанції в Європі знайти досить важко. Відомо лише кілька фактів. Так, довідник “Швейцарський лексикон” (Цюрих, 1950 р.) подавав відомості про УПА, покликаючись на радіостанцію “Вільна Україна”¹⁰⁸. У грудні 1943 р. нелегальна французька газета Національної ради руху опору “Ліберасьйон” надрукувала повідомлення про Конференцію поневолених народів Східної Європи та Азії, посилаючись на ту саму радіостанцію¹⁰⁹. Цікаво прослідкувати оперативність інформаційних повідомлень. Конференція завершила свою роботу 22 листопада; звістка про неї пройшла каналами підпільного зв’язку з Волині в Карпати, була передана “Афродитою”, прийнята у Франції і надрукована 12 грудня у нелегальній газеті руху опору. Володимир Макар уже в еміграції зробив таку виписку з австрійської преси: “Лондонська радіовисильня подала у своїй вечірній авдіції польською мовою таке

¹⁰⁴ Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильня... – С. 22-26.

¹⁰⁵ Ганушевський М. Слово на могилу сл. пам. друга Альберта Газенбрука // Авангард. – 1984. – Ч. 3-4. – С. 237-239.

¹⁰⁶ Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 9, 13.

¹⁰⁷ Макар В. Пропагандивна діяльність УПА... – С. 943-948.

¹⁰⁸ Швейцарська енциклопедія про УПА // До зброї. – 1950. – Вип. 2(15). – С. 52.

¹⁰⁹ Гришин-Гришук І. Відлуння боротьби ОУН-УПА на заході Європи // Заграва. – Стрий, 1996. – № 7. – С. 4.

повідомлення: “Від ряду днів Червона армія стоїть у кривавих і дуже багатих на втрати для неї боях з УПА, яка останнім часом скріпила свою бойову діяльність і акцію спротиву проти комуністичного режиму... Пильним і терпеливим радіослухачам у Західній Європі час до часу щастить зловити пізнім вечором або вночі передачу підпільної радіовисильні УПА на хвилі 41–43 м, часом на хвилях між 450–550 м, а дехто твердить, що й на хвилях київської радіостанції (1200–[120]5 м)...”¹¹⁰

Єдиний на сьогодні текст повідомлення радіостанції “Афродита” зберігся у підпільній газеті “Щоденні вісті Української інформаційної служби”¹¹¹:

“Радіовисильня українського самостійного руху “Самостійна Україна” повідомляє:

Ми вже подавали попередньо перегляд большевицьких і німецьких листівок, в яких одні називають український визвольний рух німецькою роботою, а другі большевицькою. – Останнім часом в тому одначе багато змінилося. Німці, що в часі своєї окупації України вимордували сотні тисяч українських самостійників, – тепер по своїй програній – намагаються щораз частіше залицятися до українців. Залицяння ці невиразні, неофіційні, неоперті на жодних політичних підставах. Але є фактом, що в своїй пропаганді німці намагаються щораз частіше підшиватися під маску приятелів укр. народу. Останньо траплялися випадки, що в радівській пропаганді та в листівках згадують вже і про боротьбу УПА по другому боці фронту, співають марш укр. партизанів та пробують де тільки можуть здобути зв’язки до українських збройних відділів під большевицькою окупацією. Появилось навіть багато німецьких листівок звернених безпосередньо до УПА, які закликають до співпраці в боротьбі з большевиками.

Усі ті заходи однаке не можуть довести до жодного позитивного вислідку. Гітлерівська Німеччина такий самий ворог самостійної України, як і большевицька Москва, тому нам з нею не по дорозі.

Не змінить в цьому нічого й українська патріотична пропаганда в німецькому радіо. Марш українських партизан в німецькому радіо – це заохота до співпраці з німцями, але облуда, глум. Ми добре знаємо, що автора цього могутнього маршу, молодого укр. поета і музика професора Андрія Марченка, одного з визначних провідників українського самостійницького руху на Волині – німці арештували, вивезли в тюрму на Захід і там замордували. А тепер співають в радіо його марш... і думають, що знайдуть дурних, які повірять у їх щирість. Ми знаємо добре,

¹¹⁰ *Макар В. В облуді Афродити... – С. 333.*

¹¹¹ *Щоденні Вісті Української Інформаційної Служби. – 1944. – Ч. 81. – 10 липня. – С. 1-2 // ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 5-5в.*

що по німецькому боці фронту за той самий марш розстрілюють нещадно цілими тисячами українську патріотичну молодь.

Ми знаємо добре, пам'ятаємо і ніколи не забудемо, що діялось під час недавньої німецької окупації і ми знаємо так само добре, що ще й тепер діється по другому боці фронту, на останніх клаптиках української землі, які ще сьогодні є під німецькою окупацією.

Там іде така сама боротьба ОУН, УПА і цілого народу проти німецького окупанта, як по всій Україні проти большевиків. Тому всі спроби порозуміння (німецька пропаганда) в тій справі це нічого, як лиш спроба обману, щоб наловити тим самим способом у свої сіті якнайбільше гарматного м'яса, в тому числі в першу чергу потрібних їм конечно на большевицькому боці розвідників. Знаємо також, що є між німцями, зокрема поодинокі гурти, які не погоджуються з гітлерівською туполобою і людоїдською політикою та щиро змагають до порозуміння з українцями на платформі спільної боротьби проти московського большевизму. Це однак наразі неможливе до практичного переведення, як довго німецькою політикою кермує гітлерівська потвора. З другої сторони справа ця тісно зв'язана з укладом міжнародної ситуації. Боротьба проти імперіялістичної навали большевицької Москви вимагає організації широкого фронту всіх поневолених і загрожених народів в порозумінні із заінтересованими в цьому демократичними потугами”.

Станція діяла в системі референтури пропаганди ОУН, вказівки якої визначали зміст радіопередач. У 1943–1944 р. “Афродита” була підпорядкована референтові пропаганди Проводу ОУН Мирославу Прокопу, а у 1945 р. – імовірно, безпосередньо Проводові ОУН¹¹². Крім вирішення пропагандистських завдань, була спроба використати радіостанцію для зв'язку із Заходом. Цей випадок описав у спогадах Петро Дужий. За його словами, в листі з еміграції Ярослав Стецько запропонував передати в ефірі розгорнутий комунікат кількома мовами, де підкреслювалося б, що закордонний центр ОУН перебуває в тісному зв'язку з політично-військовим керівництвом національно-визвольної боротьби ОУН і УПА в Україні. На засіданні Проводу ОУН, де цей лист розглядався, всі розуміли важливість такого повідомлення, проте його передача вимагала багато часу, а це поставило б під загрозу існування самої радіостанції. Пропозицію Я. Стецька було відхилено, а про ідейно-політичний зв'язок з ОУН в краю і в еміграції вирішили заявити іншими способами, наприклад, дипломатичними, що дали б відповідний результат¹¹³.

¹¹² Біраковський М. Як повстала підпільна радіовисильна... – С. 3; Прокоп М. У сорокаріччя III Надзвичайного Великого Збору ОУН... – С. 119; Записав Володимир Мороз 19 жовтня 1996 р. від Петра Дужого.

¹¹³ Дужий П. Три листи з-за кордону...

Радіостанція діяла під постійною загрозою знищення. У середині липня 1944 р. чота добровольців сотні УПА “Бурлаки” (к-р Іван Паньків-“Явір”) ліквідувала спробу більшовицьких парашутистів демонтувати обладнання підпільної радіостанції ОУН “Вільна Україна” (“Афродита”) на лісничівці між селами Ямельницею та Уричем¹¹⁴.

На початку серпня 1944 р. Ямельниця перейшла до рук більшовиків, до кінця вересня фронт перемістився в гори на південь від села. Згадок про роботу “Афродити” в цей час нема, а тому можна припускати, що з міркувань безпеки вона перервала роботу. Тоді радіостанцію покинули декілька працівників. 5 серпня 1944 р. Михайло Біраковський вивіз із Ямельниці у Лавочне Богдана Галайчука з вагітною дружиною, звідки ті попрямували на Захід¹¹⁵. У той же час, близько 15 серпня, Ярослав Старух відправив за кордон свою вагітну дружину Ірину Гевак, яка певний час мешкала із членом Проводу ОУН Омеляном Логушем-“Євгеном” та його дружиною Катериною Мешко, але відбилася від них¹¹⁶. Ірина Гевак (“Веселка”, “Оксана”) згодом була машиністкою і зв’язковою для спеціальних завдань при крайовому проводі Закерзоння, яким у 1945 р. керував її чоловік Ярослав Старух; загинула в бою з більшовиками 12 вересня 1945 р.¹¹⁷ 27 вересня 1944 р. виїхав з родиною на Захід і сам Михайло Біраковський¹¹⁸. У кінці липня 1944 р. в Ямельниці ще раз побувала Галина Чуйко. Звідти її з батьком, тоді вже членом УТВР, Петром Чуйком, а також із Юліаном Гошовським та його родиною вивіз Богдан Подолянко¹¹⁹. Майже всі підпільники, що були причетні до радіостанції “Афродита” і виїхали на Захід, зробили це у зв’язку з призначенням на працю в закордонному представництві УТВР (Іван Вовчук, Богдан Галайчук, Юліан Гошовський, Омелян Логуш, Володимир Макар, Мирослав Прокоп, Галина Чуйко, Корнило Яворівський).

Невідомою залишається доля “Зіни”. А. Газенбрукс стверджував, що вона і “Веселка” загинули¹²⁰. Але про смерть І. Гевак він міг дізнатися лише після повернення до Бельгії. Це дає підстави припускати, що й інформація про “Зіну” у нього непевна. Володимир Макар із посиланням на Дмитра Штикала говорив, що “Зіна” покинула радіостанцію, пере-

¹¹⁴ Бачмага А. *Made in USA / Рукопис спогаду зберігається в архіві автора.*

¹¹⁵ Біраковський М. *Закінчення мосту праці в радіовисильні.* – С. 1-3. *Рукопис зберігається в домашньому архіві Григорія Дем’яна.*

¹¹⁶ Біраковський М. *Закінчення мосту праці в радіовисильні...* – С. 3-7.

¹¹⁷ *Впали на полі слави // Інформатор.* – 1946. – Ч. 1. *Передрук: Літопис УПА.* – Торонто, 1987. – Т. 16. – С. 180, 185.

¹¹⁸ Біраковський М. *Як повстала підпільна радіовисильна...* – С. 33.

¹¹⁹ Фелікс О. [Подолянко Б.] *В запіллі, що було фронтом // Український самостійник.* – 1962. – Ч. 2. – С. 36.

¹²⁰ Газенбрукс А. *Міс перебування в УПА...*

бралася в Тернопільську область, де була заарештована НКВД і засуджена до 10 років ув'язнення в таборах¹²¹. Це сталося ще до того, як радіостанція перестала працювати. Дорогою на одну з підпільних нарад біля с. Юшківці Жидачівського району Львівської області в бою з відділом НКВД загинули Кость Цмоць-“Модест” і Богдан Вільшинський-“Орел”¹²². Відомо, що наприкінці 1944 – на початку 1945 р. Ярослав Старух перебував у Головному осередку пропаганди (околиці Бібрки), де редагував низку інформаційних видань¹²³.

Наприкінці 1944 – на початку 1945 р. “Афродита” відновила роботу. Очолив радіостанцію “Шпак”¹²⁴, йому допомагали “Андрій” і Альберт Газенбрук¹²⁵. Інші працівники, крім охоронців, невідомі. Нема даних про те, хто вів передачі українською і російською мовою. Зрештою, інформаційна і технічна ділянки роботи “Афродити” були налагоджені й не потребували такої кількості персоналу, як, натомість, його зменшення вимагала конспірація.

Про режим роботи під більшовицькою окупацією згадував А. Газенбрук: “Ваш край знову зазнав усіх жорстокостей большевицьких кровопийців. Ми мусли переходити щораз більше до конспіративної боротьби, щоб могли продовжувати наші пересилання. Ми часто змінювали місце постою, щоб знову всі почули ті слова, якими розпочиналося кожне наше пересилання: **ВИ ЧУЄТЕ ГОЛОС ВІЛЬНОЇ І НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ! ГЕТЬ З НАЦИСТСЬКОЮ НІМЕЧЧИНОЮ! СМЕРТЬ БІЛЬШОВИКАМ!**”¹²⁶

7 квітня 1945 р., о 13.20, за два кілометри на схід від Ямельниці оперативна група Сколівського райвідділу НКВС та резервна рота 330-го полку військ НКВС виявили “Афродиту”. “Шпак” і три охоронці загинули в бою, один поранений охоронець зумів урятуватись, а Альберт Газенбрук потрапив у полон¹²⁷. Радіоапаратура була знищена, оскільки солдати НКВС

¹²¹ Макар В. В обслузі Афродити... – С. 332.

¹²² Повстанській мартиролог Сколівщини... – С. 323-324, 579-580; Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-49. Довідник I... – С. 16, 105-106.

¹²³ Мороз В. Підпільна Українська Інформаційна Служба // Народознавчі зошити. – 1999. – Зош. 1 (25). – С. 65 – 72.

¹²⁴ Вказівка в одному із партійних документів, що цей “Шпак” мав ступінь полковника, дозволяє припускати, що це полковник армії УНР “Шпак”, який командував відділами воєнної округи УПА “Говерла” під час бою в Чорному лісі в листопаді 1944 р. Можливо, це той самий полковник Шпак, який улітку 1944 р. на Турківщині командував німецькою військовою частиною, складеною з українців. Бійці вирішили, що за німців вмирати не варто, і перейшли в УПА. Однак тоді с часова неузгодженість, бо на допитах (тому вірогідність відносна) Альберт Газенбрук казав, що “Шпакові” було близько 35 років. Отже, Шпак міг бути полковником німецької армії, але не армії УНР.

¹²⁵ Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 19.

¹²⁶ Газенбрук А. Мос перебування в УПА...

¹²⁷ Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 9; Державний архів Львівської обл. – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 56. – Арк. 21, 191.

закидали криївку гранатами¹²⁸. За спогадами Дмитра Савчина, який допомагав в облаштуванні місця для радіостанції і жив неподалік від неї, ця подія сталася ввечері 6 квітня, тобто дещо швидше, ніж вказано в акті про операцію (мову і правопис збережено):

Акт

1945 года Апреля месяца 7 дня.

Мы, нижеподписавшиеся Начальник отделения ББ Сколевского РО НКВД – капитан Шелест А. П., командир резервной роты 330 полка войск НКВД л-т Шпак И. А., командир 1-го взвода рез-роты младший л-т Архипов, составили настоящий в нижеследующем:

В 13.20 7-4-45 года по оперативным данным РО НКВД гор. Сколе оперативная группа в составе резервной роты произвела операцию по ликвидации банд у.п.а. в Орувском лесу, западнее села Орув – 7 кил, и восточнее села Емельниц – 2 клм.

В результате произведенной операции разгромлен штаб с рацией в котором был убит полковник “Шах” и с ним 3и бандита У.П.А которые находились в доте, кроме этого один бандит ранен который бросив оружие, скрылся в лес и один взят в плен по национальности “бельгиец” который являлся радистом разгромленного штаба банды У.П.А.

При операции по разгрому штаба и склада У.П.А взяты следующие трофеи:

1) телефонных аппаратов – 3; 2) динамомашин – 4; 3) мотор 4х цилинд- ровый – 1; 4) кислороду – 2 балл; 5) радиоприемник – 1; бумаги – 400 кгр.; канвертов – 500 шт.; патефон – 1; винтовок “Маузер” – 4; автоматов ППШ – 2; гранат – 50 шт.; пистолет “Маузер” – 1; ручпулемет М. Г. – 1; патрон – 5000 винт.; револьвер Наган – 1; и разная кухонная посуда.

(Уничожена радиостанция при штурме дота) и продовольственный склад.

Перечисленные трофеи находятся на складе 330 полка. На что и составлен настоящий акт.

Начальник отд. ББ Сколевского	
РО НКВД капитан	./ Шелест
Командир резервной роты	
330 п. в. НКВД л-т	./ Шпак
Ком. 1 взвода рез роты	
мл. л-т	./ Архипов ¹²⁹ .

¹²⁸ *Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-36153. – Арк. 30.*

¹²⁹ *Там само. – Арк. 9.*

Так припинилася діяльність “Афродити”. Можливо, були й інші спроби підпілля вийти в ефір, на що вказує прийом передачі радіостанції УПА, який, імовірно, відбувся в Гамбурзі в грудні 1945 р.¹³⁰

Існування підпільної радіостанції ОУН демонструє організованість та масштабність боротьби ОУН і УПА, ґрунтовність пропагандистської роботи. Також це було виходом на міжнародну арену і безпосереднім свідченням для Заходу про існування протинімецької і протимосковської визвольної боротьби в Україні. Участь у роботі радіостанції бельгійця Альберта Газенбрукса підтверджує близькість ідей національно-визвольної боротьби ОУН і УПА всім народам вільного демократичного світу.

На жаль, технічні засоби пропаганди не стали для ОУН першорядними, як для Англії, Німеччини чи США і якими вони є сьогодні. Проте в умовах підпільної боротьби не могло бути інакше. І все ж радіомовлення у 1941 р. і 1943–1945 рр. вдало доповнювало пропагандистську роботу, особливо ту, що спрямовувалась на інші народи та держави. Саме тому ОУН виділяла для радіостанцій імені Євгена Коновальця та “Вільна Україна” (“Самостійна Україна”, криптином “Афродита”) значні матеріально-технічні та кадрові ресурси, незважаючи на всю складність і небезпеку. Використання підпільного радіомовлення ставить боротьбу ОУН і УПА в один ряд із наймасштабнішими національно-визвольними рухами ХХ століття не лише Європи, а й світу. У своїх спогадах Володимир Макар переказував думку Альберта Газенбрукса про рівень діяльності української радіостанції: “Якби на щось подібного здобувся, напр., французький або бельгійський резистанс, то про це трубили б на увесь світ, як про небувале досягнення”¹³¹. Про українське підпілля Альберт Газенбрукс говорив з подивом і захопленням: “Такої посвяти, такої відваги й героїзму я не зустрічав перед тим у своєму житті. Саме тому заслання, тюрми, катування не були спроможними зламати багатьох. Хто раз потрапляє в українське підпілля, то вже навіки залишиться з його учасниками. В українських націоналістів була сильна і непохитна віра, залізна воля боротися за незалежність України. Повірте, час моєї праці на радіостанції “Афродита” є найкращими хвилинами мого життя. Я тоді переродився і зрозумів, що це означає – жити і боротися за шляхетні ідеали. А воля України, визволення цього доброго народу стали для мене метою в житті. Незабутніми залишаться роки підпільної революційної боротьби в УПА.”

¹³⁰ *Вісті з радіовисильні УПА // Українська Повстанська Армія. Збірка документів за 1942 – 1950 рр. Бібліотека українського підпільника. – Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1957. – Ч. 6. – С. 228-229.*

¹³¹ *Макар В. В обслузі “Афродити”... – С. 329.*

Додаток

Альберт Газенбрукс

Моя участь в УПА
(з промови на святі 25-річчя УПА у Льсжі (Бельгія) 29.10.1967 р.)

Альберт Газенбрукс

...Я нав'язу до моменту, коли я зустрівся з командиром Енеєм. К-р Еней велів відвести мене до Головної квартири, яка була дуже далеко від того місця, де ми находилися. Якраз під час нашого переїзду я ствердив досконалу організацію нашої визвольної армії. Всюди, куди ми переїздили, байдуже в яку пору ночі, зв'язок був наладнаний і в переїзді від села до села ми всюди діставали від населення гаряче прийняття. Українська гостинність є справді надзвичайна.

І так після кількох тижнів подорожування я і мої друзі знайшлися в центрі густого лісу; не обкреслюю місця докладніше із зрозумілих вам причин. Тут я побачив великі бараки, що становили казармену канцелярію. Мене негайно повели в Штаб. І тут розпочався мій близький, інтимний контакт з УПА. Тому, що я не мав з собою жодної особистої довідки і щоб доказати, що я бельгієць, а не один з тисячів провокаторів большевицьких чи нацистських, від яких тоді кишло у вашій країні, я мусів заспівати Брабансонну і перекласти слова на німецьке. Відтак мене піддали правдивим переслухам. Мене розпитали про відбуті студії, про мою рангу у бельгійській армії, про політичні погляди і т. д. Відтак один з ваших земляків розповів мені про боротьбу українського народу і розкрив мені справжнє обличчя большевицької Росії, яку я знав так зле і так мало. Про гітлерівський режим було зайво розказувати; я, на жаль, знав його аж надто добре. В такий спосіб я побачив у зовсім іншому світлі ту силу, про яку мене вчили в школі. Так, Росію ми знали дуже кепсько, а Україна була для нас тільки провінцією тієї сили, яку називали Росією. Ми знали Україну тільки з її географічного положення і з окреслення її як "шпихліра Європи". Я не знав, що Україна жила під большевицьким ярмом, я не знав, що цей великий український нарід, який говорив своєю власною мовою, який мав свої власні звичаї, був тиранований большевиками. Я не знав, що

цей народ бажав за всяку ціну відзискати свою незалежність, до якої він має таке саме право, як кожний інший народ на цій землі.

По вислуханні, продовж довгих годин, справжнього курсу історії і географії України, мені запропонували вступити в ряди УПА і взяти участь у цій боротьбі вашого народу, так тяжко досвідчуваного. Я з запалом прийняв пропозицію, і всі, що були при тому, стиснули мені руку, а дехто й обняв. Тоді ж я підписав мобілізаційну довідку УПА.

Після кількаденного відпочинку, в часі якого я мав нагоду краще познайомитися з моїми новими друзями, влаштовано на мою честь свято. Я побачив дефіляду сотень воїнів в одностроях і без них, але озброєних по зуби, я бачив бойові вози і танкетки. По закінченні свята мене покликали до Штабу, і там з'ясували мені мою роллю в рядах УПА. Саме була в будові радіонадавча станція і я мав забезпечити її франко- і англо-мовні пересилання. Потрібний матеріал мені будуть доставляти на місці. Я з захопленням прийняв це до відома і отримав псевдонім (кличку) "Західній". З того часу я був для всіх тільки "Західнім". Я отримав зброю і мусів розстатися зі своїми друзями, щоб відбутися довгу й небезпечну подорож до "Афродити", як тоді охрещено радіостанцію.

Сказати вам, що це була розвагова подорож, я не можу, бо кілька друзів, що були зі мною, і я – мусіли часто пробивати собі шлях через німецькі лінії і битися з польськими бандитами чи большевицькими партизанами – парашутистами. По багатьох пригодах я прибув у ваші Карпати, де познайомився зі своїми співпрацівниками з радіостанції, які вже ждали на мене. Тут я пізнав друга Ярлана і подруг Зіну й Веселку. Я можу вже розкрити вам ці імена, бо вони впали як герої у 1945 р. Попрощавшись з друзями, які мене ескортували аж туди, я поїхав далі з моїми новими друзями до того села, де знаходилися станція. Ця подорож відбулася вже зовсім інакше, ми посувалися тільки вночі, конспірація увійшла тут у свої права, бо ж ішлося про надто велику справу – радіостанцію.

Прибувши до села Ямельниці, я побачив, що це село окружене українськими відділами, що мали завдання за всяку ціну боронити це село від підозрілих інтрузів і від нападів груп чужих партизанів.

Ми перевели ніч у горах, а на другий день я міг уже побачити радіостанцію "Афродиту". Це була комплектна радіонадавча станція, що приміщувалася в незамітній колибі в горах. Була вона побудована з матеріалу, здобутого під час одного з нападів УПА на радіостанцію у Львові. Мотор, який постачав електричну енергію, знаходився дещо даліше під землею, щоб його гудіння не перешкоджало в надаванні і щоб його не було чути до села. Це був мотор з мотоцикла. На цьому місці я мушу віддати честь інженерам, електрикам і механікам, які в таких трудних умовах, під боком німців, зуміли довершити такого діла й уру-

хомити “Афродиту”. Не раз ми мусіли переривати наші надавання, коли над околицею перелітали німецькі літаки, але вони ніколи не могли нас знайти.

Тексти передавань ми опрацьовували щодня втрійку: незабутній друг “Ярлан”, мій великий приятель Макар, який тепер перебуває в Торонті, і я. До моєї диспозиції доставляли весь потрібний дидактичний матеріал. Ми працювали й ночами при світлі нафтової лампи. Для нас це була особлива радість, коли ми через підпільну пошту отримали листа з GRATULACIЯМИ від митрополита Полікарпа, який ловив наші радіопересилання.

Про збройні дії УПА можна би було розповідати тисячі фактів, бо кожного дня ми отримували звідусіль вістки про боротьбу українського народу. Я тільки скажу, що вся добича, здобута під час боїв, якщо йдеться про харчі й одержу, – була розподілювана між усі сусідні села, а зброя і медикаменти були відставлювані до різних таборів і підземних шпиталів.

На жаль, кілька місяців перед відступом німецьких військ ми мусіли розстатися з нашим дорогим Макарем, який захворів на тиф і якого рішено евакуювати. Тому, що загроза большевицької окупації була з дня на день все більш очевидна, мені залишено до вибору – від’їхати разом з Макарем, або остатися. Я полюбив ту боротьбу вашого народу, я любив вашу “Афродиту”, і ніщо в світі не могло мене заставити завернути назад. Я остався.

По моєму поверненні домів у 1953 році я довідався, що Макар побував у Бельгії заки поїхав до Торонта. На жаль, він не мав змоги повідомити моєї родини. Ми ж зналися, хоч і були дуже сердечними друзями, тільки під псевдонімами: він був для мене “друг Вадим”, я для нього – “Друг Західний”. Про нього, як і про інших моїх друзів з УПА, я зберігаю найкращу пам’ять.

Ваш край знову зазнав усіх жорстокостей большевицьких кровопийців. Ми мусіли переходити щораз більше до конспіративної боротьби, щоб могли продовжувати наші радіопересилання. Ми часто змінювали місце постою, щоб знову всі почули ті слова, якими розпочиналося кожне наше пересилання: **ВИ ЧУЄТЕ ГОЛОС ВІЛЬНОЇ І НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ! ГЕТЬ З НАЦИСТСЬКОЮ НІМЕЧЧИНОЮ! СМЕРТЬ БІЛЬШОВИКАМ!**

Боротьба продовжувалася з великим завзяттям, незважаючи на масові вивози на Сибір, незважаючи на проникання большевицьких проваторів, незважаючи на всі загрози, – боротьба тривала, так як триває до наших днів.

Віддаймо ж у це 25-річчя УПА шану її командирам і тим воякам, які ще й тепер борються за визволення України!